

A SEMATIZMUSTÓL AZ ÖSSZETETT
VALÓSÁGSZEMLÉLETIG:
A '45 UTÁNI ELSŐ NEMZEDÉK

Közvetlenül a második világháború után, a negyvenes évek végén, ötvenes évek elején kezdte pályáját az a generáció, amelyiknek szemléletét induláskor alapvetően meghatározta a szocializmus „hajnali óráinak” romantikus pátoszú lendülete, idillizáló valóságszemlélete. Ez a nemzedék — Sütő András, Kányádi Sándor, Szabó Gyula, Székely János, Panek Zoltán, Huszár Sándor, Bajor Andor, Szász János, Fodor Sándor, Beke György — gyermekkori élményként és viszonyítási alapul hozta a múlt nyomasztó emlékeit. A megalázó szegénység, a háború szenvedéseit. Tagjai többnyire azért választották az írói hivatást, mert úgy vélték, íróként tehetnek legtöbbet a közösségért, az új, szocialista életforma kialakításáért és általánossá tételéért. Közösségi feladatvállalás, közösségi ihletettség, pártos, agitatív szemlélet jellemzi általában pályakezdésüket. Kezdetben szemléletüket, írói módszerüket is sokban rokonítja ez az eszmei elkötelezettség, közvetlen közéletiség. Pályakezdésükön nyomot hagyott a sematizmus, az egyszerűsítő, végletekben gondolkodó valóságszemlélet, a politikai túllelkesültség. Ezért többnyire — korai hangos sikereik, fontos közéleti megbízatásai ellenére — nagyon elhúzódtak pályakezdésük. Az ötvenes évek közepétől elbizonytalanodtak, nagy belső válságokban próbálták közösségi hitüket átmenteni az összetettebb valóság-szemlélet kérdőjelein. Lelkes műveiket nemcsak az azóta eltelt idő értékelté át, hanem önmaguk legszigorúbb kritikusai is lettek ezek az írók. A válság és elbizonytalanodás, az írói pálya időleges elakadása a legerősebb tehetségek esetében aztán az egyetemes magyar irodalomban is figyelemre méltó értékű művek teremtésének előkészületévé minősült. Illúziókkal leszámolva, sablonoktól, romantikától megtisztulva, de a közösségi érdeklődést, elkötelezettséget megőrizve terem-

tettek jelentős műveket. Sütő András dokumentumot, lírát és gondolatot szintézisbe hozó „naplójegyzetei”, nemzetiségi létkérdéseket filozófiai kérlelhetetlenséggel egyetemes gondná emelő esszéi és drámái, Kányádi Sándor közösségi gondból felnövő, tárgyiasságot metaforikus képiséggel ötvöző korszerű költészete, Szabó Gyula szülőföldkönyve és történelmi esszeregény-sorozata, Székely János parabolisztikus novellái és drámái. Panek Zoltán új formával kísérletező regénye, Beke György önismeretet mélyítő, intellektuális-lírai szociográfiai riportjai, Bajor Andor társadalmi indulatokat morális érzékenységgel megvilágító humora, szatírája, Szász János filozófiai és történelmi esszéi, Fodor Sándor erkölcsi realizmusa, lírai hangvétellő esszéisztikus vallomásregénye, Huszár Sándor ironikus kor- és önelemzése, Deák Tamás alakító, művészi szerepregényei önálló, egymástól lényegesen eltérő esztétikai és eszmei vonásokkal gazdagította az erdélyi magyar irodalom színeképét. Egyéni karakterük kialakítását nagyban elősegítette az is, hogy az ötvenes évek végén, hatvanas évek elején egy olyan új nemzedék kért bebocsátást a romániai magyar irodalomba, amelyik fokozottan irányította a figyelmet a személyiség problémáira, kétségbe vonta az író közvetlen társadalmi szerepvállalásának szükségességét. Kihívásként jelentkezett tehát ez a szemlélet a közösségi ihletettség képviselői számára és karakteresebb egyéni utak kiépítésére ösztönözte őket. Fölgyorsította azt a modernizálódási folyamatot, amelyik az első nemzedék eszményeit — Móriczot és Petőfit — új tájékozódással és új értékekkel egészítette ki. Ez a generáció azonban megőrizte közösségi elkötelezettségét, érzékeny maradt az ember és a hatalom viszonyára, a személyiséget mindig közösségi összefüggések középette vizsgálja.